

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O'QUVCHI IJODIY FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI

Hayitova Muxlisa Jo'ra qizi

Termiz davlat pedagogika instituti 2-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20046856>

Annotatsiya. Mazkur ishda boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirish metodikasi tahlil qilinadi. O'quvchilarning mustaqil fikrlashini shakllantirish, ijodiy yondashuvini rivojlantirish hamda dars jarayonida innovatsion metodlardan samarali foydalanish masalalari yoritilgan. Shuningdek, ijodiy faoliyatni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik texnologiyalar, usullar va vositalarning amaliy ahamiyati ochib beriladi. Tadqiqot natijalari boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, ijodiy faoliyat, o'quvchi shaxsi, pedagogik texnologiya, innovatsion metodlar, mustaqil fikrlash, kreativlik, ta'lim samaradorligi, interfaol usullar, ta'lim jarayoni.

Hozirgi globallashtirish va axborotlashuv davrida ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — o'quvchilarning nafaqat bilim olishlarini ta'minlash, balki ularning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishdan iboratdir. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning shaxs sifatida shakllanishi, ularning intellektual va ijodiy salohiyatini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy faoliyatni shakllantirish orqali ularning mustaqil fikrlash, muammoni hal etish, yangicha g'oyalarni ilgari surish qobiliyatlari rivojlanadi. Bu esa o'z navbatida, o'quvchilarning keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qishlariga zamin yaratadi. Bugungi kunda ta'lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlarni joriy etish orqali o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularning faolligini kuchaytirish va ijodiy yondashuvini rivojlantirish imkoniyati kengaymoqda. Shu sababli boshlang'ich ta'limda o'quvchi ijodiy faoliyatini takomillashtirish metodikasini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. O'quvchilarda ijodkor faoliyatini rivojlantirish hamda ular tomonidan an'anaviy ta'lim me'yorlarini o'zlashtirishiga yordam beradigan qoidalar quyidagilardir:

1. O'quvchining maqsadga qaratilgan qobiliyatining rivojlanish darajasi nazorat va baholashga daxldor bo'lgan majburiy standartlarga kiritildi. O'quvchilarning individual maqsadga yo'naltirilganligi hamda o'rganilayotgan sohadagi ularning tegishli faoliyati umumiy hajmning 20 % dan ortig'ini tashkil etdi.

2. O'quvchining o'qituvchi tomonidan rejalashtiriladigan va nazorat qilinadigan faoliyatining majburiy turiga: o'quvchilar tomonidan faoliyatning ijodiy mahsuldorligini yaratishga shart-sharoitini ta'minlaydigan-ijodkorlik bilish jarayonini jarayonini ta'minlaydigan bilishga doir; o'quvchining oldingi ikkita ijodiy faoliyatni tashkil etishga imkon beradigan ilmiy- tashkiliy turlari kiradi. 3.O'quvchilarning ijodkorlik faoliyati va unga qo'yiladigan maqbul talablar quyidagilar hisoblanadi:

- a) fundamental ta'limiy ob'ektlar o'quvchi ijodiy faoliyatining ob'ekti bo'ldi;
- b) o'quvchining shaxsiy ijodining hajmi umumiy o'quv jarayonida 20-25 foizni tashkil etdi.
- d) Umumta'lim jarayonidagi mahsuldor va reproduktiv faoliyat nisbati o'quvchining

rivojlanish darajasiga, o'qituvchi va maktabning strategiyasi va ta'lim maqsadlariga qarab belgilanadi, biroq o'quvchi mahsulotining hajmi uning individual dasturi bo'yicha ta'lim faoliyati hajmi kam bo'lmasligi kerak. O'quv jarayonining tuzilishi qanday natijalar va qanday shaklda nazorat qilinishiga bog'liq. Ma'lumki ijodiy faoliyatning natijalari ikki tomonlama xarakterga ega tashqi va ichki shuning uchun ham o'qituvchilarning ta'limda erishgan yutuqlari hamda ularning ichik sifati nazorat predmeti hisoblanadi. Ta'lim shaxsning asosiy xususiyati sifati birinchi navbatda uning ichik rivojlanish natijasi bilan aniqlanadi. Ko'pincha ijodiy faoliyat diagnostikasi uchun turli xil testlar qo'llaniladi. Biroq, vaziyatli yondashuv ya'ni o'quvchilarni maxsus tashkil etilgan yoki tabiiy ta'lim vaziyatlaridan foydalanish yordamida diagnostika qilish samaraliroqdir. Bunday hollarda tashxis qiluvchilar rolini taklif etilgan mutaxassis ekspertlar qanchalik bajarsa, amaliyotchi pedagoglar ham shunchalik bajaradilar, chunki ular sub'ektiv tajribalariga tayanadilar. Ta'lim natijalarining diagnostikasi, jumladan, o'quvchi qobiliyatining rivojlanish darajasini aniqlash o'qituvchining o'quvchida hosil bo'layotgan sub'ektiv "his etishi" yo'li bilan aniqlandi. Didaktik konsepsiya (didaktik tizim) ta'limda o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini tashkil etish maqsadi, mazmuni, vositalari, usullari, tashkiliy shakllari to'g'risidagi qarashlar (g'oyalar) majmuidir. Didaktik tizim ta'limni amalga oshirishning yaxlit tarzda shakllangan tarkibi bo'lib, u muayyan mavqe va nuqtai nazarlarga ega bo'lgan o'ziga xos mezonlar bilan farqlanuvchi pedagogik hodisa.

Didaktik tizimlarni shartli ravishda uch guruhga ajrataish mumkin: an'anaviy didaktik tizim, progressiv didaktik tizim, zamonaviy didaktik tizim. An'anaviy didaktik tizim – namunali, hamma tomonidan e'tirof etilgan, umuminsoniy ma'naviyatlar darajasida tan olingan didaktik qarashlar majmuidir. Bu tizim nemis faylasufi va pedagogi I.Gerbert nomi bilan bog'liq. Ushbu tizim etika (axloq) va psixologiya nazariyasiga tayanadi. Uning asosiy maqsadi kuchli iroda egasi bo'lgan shaxsni shakllantirishdan iborat bo'lgan. I.Gerbert tomonidan ishlab chiqilgan asosiy g'oyalarga tarbiya nazariyasi asoslanishi kerak. Ular: 1) takomillashish g'oyasi. Bu shaxsni shakllantirishning asosiy yo'nalishlari va maqsadini o'zida mujassamlashtirishi kerak; 2) xayrxohlik g'oyasi. Bu o'zaro kelishgan holda hamkorlik qilish va muloqotga kirishishga o'z g'oyalari va intilishlarini buysundirishni nazarda tutadi; 3) huquq g'oyasi. Bunda har bir kishining huquq va burchlarini aniqlangan odamlar orasidagi munosabatni tartibga solish nazarda tutiladi; 4) haqqoniylik g'oyasi.

Mazkur g'oyaga ko'ra kimgadir nohaklikka asoslaigan harakatning amalga oshirilishi jazoga tortish bilan qoplanishi lozim; 5) ichki mustaqillik g'oyasi. Bunda insonning irodaviy quvvatlarini tanlash va yo'naltirish, uning o'z shaxsiy yo'nalishlari doirasida bo'lishi kerak. I.Gerbert tomonidan ilgari surilgan didaktik tizimda ta'lim va tarbiya orasidagi aloqadorlik nazardan chetda qolgan. Uning tasavvuricha, ta'limning vazifasi o'quvchilarning intellektual va jismoniy rivojlanishlarini ta'minlashdan iborat. Ta'lim jarayoniga rahbarlik qilish o'quv rejasi asosida o'qituvchi tomonidan qat'iy tarzda amalga oshirilishi kerak. O'quvchilar esa tartib-intizomga rioya qilgan holda o'qituvchini so'zsiz tinglashlari kerak, degan g'oya ilgari suriladi. O'qituvchi tomonidan amalga oshiriladigan harakatlar, birinchi navbatda, kuchli iroda egasini shakllantirishga yo'naltirilishi lozim. O'quvchilar esa o'quv materiallari bayonini so'zsiz tinglashlari va uni o'zlashtirishlari kerak. Bu jarayonda o'quvchilarga o'z ijodiy layoqatlarini namoyon qilishlari uchun ruxsat berilmaydi. Mazkur tizim doirasida ayni bir guruhdagi o'quvchilar teng hisoblangan, ya'ni har bir o'quvchining o'ziga xos xususiyatlari hisobga olinmagan. O'qituvchi esa o'quv jarayonini qo'shimcha materiallar bilan boyitish huquqiga ega

emas. Bu jarayonda intizomni qo'llab-quvvatlash maqsadida cheklovlardan foydalanishga ruxsat berilgan, chegaralangan tarzda o'quvchilar jazolangan. I.Gerbert tomonidan ilgari surilgan didaktik tizimda o'quvchilarning amaliy ko'nikma va malakalariga o'rin ajratilmagan. Shuning uchun ham mazkur didaktik tizim o'quvchilarni kundalik hayotiy faoliyatga tayyorlash imkoniyatiga ega emas edi. Tajribalar shuni ko'rsatadiki, I.Gerbert tizimi o'quv jarayonida samaradorlikni ta'minlash imkonini bermadi. Mazkur tizimdagi kamchiliklardan xulosa chiqargan holda mutaxassislar boshqa didaktik tizimni asoslashga muvaffaq bo'lishdi.

Progressiv didaktik tizimlar. Didaktikaning keyingi taraqqiyoti XIX asrning oxiri va XX asrning boshlarida paydo bo'lgan va pedagogikada “Yangi tarbiya” nomi bilan yuritilgan yo'nalish bilan bog'langan. Yangi tarbiya targ'ibotchilari E.Demolen, S.Reudin, A.Ferer va boshqalar tashabbusi bilan an'anaviy maktablar o'rniga tadbirkorlarni tarbiyalashga mo'ljallangan pulli maktablar ochildi. Yangi maktablar shahar chekkasidagi internatlar shaklida tashkil etilgan bo'lib, ularda aqliy ma'lumot san'at, gimnastika, qishloq xo'jaligi va qo'l mehnati ta'limi bilan qo'shib olib boriladi. Yangi tarbiya tarafdorlari klassik didaktikani tanqid qila turib, XX asr maktabini “Mehnat maktabi”, “Ijtimoiy hayotda ishtirok etish maktabi”, “Bolalar 100 yiliga munosib maktab”, deb atashdi. Ular ta'lim jarayonida asosiy e'tiborni o'quvchiga qaratib, bir tomondan, mashhur fransuz gumanisti Jan Jak

O'quvchilarning ijodiy qobiliyatini rivojlanish darajasining diagnostika qilishda ta'lim 176 sub'ekti ishtirok etadigan diagnostik ta'lim jarayonlari uchun sharoit hamda o'quvchilarning ichki va tashqi olamidagi ta'limiy o'zgarishlar, qo'yilgan maqsadlarning rejalashtirilgan davrda olingan natijalar bilan o'zaro nisbatini aniqlash orqali maqsadga erishiladi. O'quvchilarning ta'lim mahsuldorligini tahlil qilish va baholash usullari ularning ijodkorlik faoliyatini nazorat qilish metodi bo'ladi. O'quvchi ta'lim mahsuldorligining har bir elementini son yoki sifat, jihatdan ball bilan yoki og'zaki baholashi mumkin. O'quvchilar bilimi sifati quyidagi usullar bilan baholanadi;

- a) javobdagi ijod elementlarining soni bo'yicha;
- b) javob elementlarining farqi bo'yicha ;
- d) javobning o'quvchining o'zi yoki sinfdoshining ishiga nisbatan yangiligi bo'yicha;
- e) yaratilgan obraz, ramz yoki ifodaning lo'nda va ixchamligi bo'yicha; javob uchun foydalanilgan imkoniyatlarning ko'pqirraligi bo'yicha;
- g) olingan natijalarning amaliy ahamiyati foydalanishi bo'yicha.

Xulosa. Boshlang'ich ta'limda o'quvchilar ijodiy faoliyatini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari mavjud bo'lib, ular asosan ta'limda muammoli vaziyatlar yaratish bilan bog'liqdir:

bu borada integratsiyalashgan ta'lim, ijodkorlik o'yinlari, o'quv to'garaklari kabilar asosida maqsadli yo'nalish, ta'lim mazmuni orqali tashkiliy metodik yondoshuv asosida o'quvchi o'z faoliyatini baholash bilan ijodiy salohiyat rivojlana borib, faoliyatga aylanadi. Shuning uchun ham ta'lim standartlari, dasturlarda ta'limning faol, amaliyotdagi mazmuni faoliyatining aniq vositalariga real hayotiy vaziyatlarda qo'llaniladigan bilim, malaka va ko'nikmalarga alohida e'tibor beriladi, boshlang'ich ta'limning o'ziga xos xususiyati ham bolalarning maktabga tayyorgarlik darajasi, ijtimoiy tajribasi, psixofiziologik rivojlanishi bir xil emasligidadir. Shunga ko'ra boshlang'ich ta'lim o'quv fanlari dasturlaridagi topshiriqlarda o'quvchilarda bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga e'tibor berilgan bo'lsa-da, ammo o'quvchilarda ijodiy faoliyatni rivojlantirish nuqtai-nazaridan ularni takomillashtirish zarurligi ayon bo'ldi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Выготский Л. С. Мышление и речь: монография - Москва: Директ-Медиа, 2014.-570 с.
2. Кулагина, И. Ю. Младшие школьники: особенности развития [Текст] / И. Ю. Кулагина. – М. : Эксмо, 2009. – 83 с.
3. Бикваева Н.И., Е.Янгабаева. Математика 3-синф. Т., 2004.-Б.12-13.
4. Г Саидова, А Каххорова - Общество и инновации, 2022/5/15 Xalq og ‘zaki ijodi orqali o ‘quvchilarda ma’naviy tarbiyani shakllantirish.
5. SG Ergashovna, AN Choriyevna. Use of Advanced Foreign Experiences in Increasing the Efficiency of Classroom and Out-of-Class Lessons. Texas Journal of Medical Science, 2023
6. G Saidova BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA MODULLI TA‘LIM TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNING ILMIY-PEDAGOGIK ASOSLARI ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 2023/1/31
7. Saidova M. EDUCATE STUDENTS BY SOLVING TEXTUAL PROBLEMS //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2019. – Т. 7. – №. 12.
8. Saidova M. J. Methods and Importance of Using Innovative Technologies in Learning Concenter “Decimal” at Teaching Process of Math in Primary Schools //www. auris-verlag. de. – 2017.
9. Saidova Mohinur Jonpulatovna, Ibrahimova Mohichehra Furkat Qizi. An integrated approach to the use of pedagogical technologies in primary school mathematics// Middle European Scientific Bulletin. Volume 8, January 2021, 174
10. Saidova Mohinur Jonpulatovna, Ibrahimova Mohichehra Furkat Qizi. Improve Pupils' Knowledge and Personal Qualities Through Educational Tools in Elementary